

УДК 343.7(477)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВЛАСНОСТІ

А. Соловйова

*Державна міграційна служба України
вул. Академіка Богомольця, 10, 01601 м. Київ, Україна
e-mail: torontix2606@yandex.ua*

У статті проаналізовано проблемні питання кримінально-правової охорони власності. Запропоновано шляхи вирішення окремих питань.

Ключові слова: злочини проти власності, крадіжка, розбій, грабіж, вимагання, кримінальна відповідальність.

У часи сьогодення для України, яка проголосила себе правовою державою, одним із найголовніших завдань залишається забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, які вільно співіснують у межах громадянського суспільства. Ще Джон Локк свого часу звернув увагу на важливість захисту права власності, дослідивши сутність громадянського стану взаємодії людей через обґрунтування ним права приватної власності [1, с. 277], що сьогодні вважається фундаментальним принципом формування демократичної правової держави.

Дослідження злочинів проти власності здійснювалося у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Ю. В. Александрова, П. П. Андрушка, О. О. Дудорова, В. П. Смельянова, М. Й. Коржанського, П. С. Магишевського, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, В. В. Стахиса, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка та ін.

Серед українських вчених дослідженням питань кримінальної відповідальності за злочини проти власності в порівняльному аспекті займалися такі вчені, як: Н. О. Антонюк, С. В. Дьоменко, О. М. Плютіна, М. І. Хавронюк та ін.

Незважаючи на ґрунтовність аналізу цієї теми, вона залишається актуальною, оскільки юридичні конструкції складів злочинів, хоча і вироблені шляхом поетапного розвитку нормативно-правових приписів, але вже не відповідають реаліям сучасного розвитку економічних відносин.

Беручи до уваги складність та багатогранність теми дослідження, виділяємо лише головні блоки дискусійних питань:

1. Питання систематизації злочинів проти власності у межах чинного Кримінального Кодексу України (далі – КК України).

Враховуючи намагання законодавця побудувати Особливу частину КК України за родовим об'єктом посягання, проблема систематизації таких злочинів призводить до проблеми об'єкта та предмета злочинів проти власності.

Беручи до уваги існування в теорії кримінального права різних підходів до розуміння об'єкта злочинного посягання, в юридичній літературі під об'єктом злочинів проти власності, зазвичай, розуміють власність (суспільні відносини власності) чи право власності.

Об'єктом посягання цієї категорії злочинів називаємо право власності як право володіння, користування та розпорядження. Саме правомочності власника, на наш погляд, розкривають правову природу об'єкта таких посягань.

В юридичній літературі є досить суперечлива думка про вироблення для кримінального права якогось особливого поняття власності.

Зокрема, російський вчений С. О. Бочкар'єв зазначає, що власність у структурі кримінального права має розумітися так, щоб наслідки від посягань на неї могли бути оцінені за характером впливу на цілісне становище потерпілого, а не лише на майнову масу товарообігу в його економічній оцінці [3]. Він пропонує під злочинним порушенням права власності розуміти вплив на умови його фізичного вираження, що тягне за собою зміну місцезнаходження майна безвідносно до простору, часу і волі власника, або позбавлення власника можливості знаходитися в просторі свого майна безвідносно до чужого часу і чужої волі, а не обмеження прав володіння, користування і розпорядження. Таке визначення, на наш погляд, є досить складним і не зовсім точним.

Розрізняють поняття власності та права власності. Власність як поняття вживають у декількох розуміннях. В економічному розумінні власність – це відносини щодо присвоєння матеріальних благ. У правовому розумінні власність – це право володіння, користування та розпорядження об'єктом власності. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном та захисту від будь-якого порушення цих прав.

Власність пов'язана з відношенням до певних речей як до своїх. Право власності є абсолютним, тому кожен зобов'язаний поважати відносини власності та ставитися до не своїх предметів власності як до чужих.

Відповідно до ст. 316 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

У статті 179 ЦК України охарактеризовано речі як предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. До речей згідно зі ст. 180 ЦК України потрібно зачислити і тварин як особливий об'єкт цивільних прав.

Речі – поняття складне, яке охоплює продукцію, плоди, доходи, складні, споживні та неспоживні речі тощо. Поняття «річ» потрібно відрізнити від поняття «майно». Відповідно до ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Натомість М. І. Мельник зазначає, що злочини проти власності становлять одну з найпоширеніших і найнебезпечніших груп злочинних діянь, оскільки вони посягають на одне з найцінніших благ – право власності [4, с. 149].

Власність – багатоаспектне поняття, яке охоплює не лише власність на матеріальні предмети, але й власність на результати творчої діяльності людини – інтелектуальну власність.

Так, С. О. Єлісєєв під злочинами проти власності розуміє діяння, які завдають шкоди як економічним відносинам власності, так і правомочностям власника [5]. На наш погляд, економічні відносини власності разом із правомочностями (юридичним змістом власності) і є суспільними відносинами власності.

Потреби правозастосування потребують ширшого розуміння об'єкта посягання на власність.

Зокрема, А. В. Шульга слушно зазначає, що він повинен більш повно відображати зміст чужого і ввіреного майна як різновиду чужого. Під чужим варто розуміти майно, яке не знаходиться в приватній (індивідуальній) власності особи РФ [6].

Глава 23 КК «Злочини проти власності» Кримінального кодексу Азербайджанської Республіки (далі – КК Азербайджану) складається з 13 статей, які містять такі склади злочинів, як: крадіжка (ст. 177), шахрайство (ст. 178), присвоєння або розтрата (ст. 179), граб'їж (ст. 180), розбій (ст. 181), вимагання (ст. 182), розкрадання предметів, які мають особливу цінність (ст. 183), заподіяння майнової шкоди шляхом

обману або зловживання довірою (ст. 184), неправомірне заволодіння автомобілем або іншим транспортним засобом без мети розкрадання (ст. 185), умисне знищення або пошкодження майна з необережності (ст. 187), порушення права власності на землю (ст. 188), здійснення телефонних переговорів шляхом незаконного використання телефонної лінії (ст. 189).

Відповідно до ч. 1 ст. 183 КК Азербайджану під розкраданням предметів, що мають особливу цінність, розуміють розкрадання предметів або документів, які мають особливу історичну, наукову, художню або культурну цінність незалежно від способу розкрадання.

У ст. 188 КК Азербайджану «Порушення права власності на землю» конкретизовані форми об'єктивної сторони складу порушення права власності на землю: самовільне захоплення, заміна або посів земельної ділянки.

Частиною 1 ст. 189 КК Азербайджану «Здійснення телефонних переговорів шляхом незаконного використання телефонної лінії» передбачена кримінальна відповідальність за здійснення телефонних переговорів шляхом незаконного використання ліній зв'язку телефонного номера, що належить абоненту, якщо це діяння спричинило значну шкоду (ущерб) потерпілому.

Розробники КК Азербайджану не передбачали за прикладом КК ряду інших держав спеціальних приміток до глави «Злочини проти власності», у яких давалося б законодавче визначення розкрадання майна з вказівкою його способів. Таке положення уявляється нам суттєвим недоліком юридичної техніки, таким, що не сприяє удосконаленню правотворчої та правозастосовної практики [7, с. 51].

У главі 23 КК Азербайджану відсутня норма про відповідальність за розкрадання шляхом зловживання службовим станом, розкрадання шляхом використання комп'ютерної техніки (ст. 212 КК Республіки Білорусь), немає кримінальної відповідальності за привласнення знайденого або майна, що випадково опинилося у винного.

На нашу думку, цікавою є позиція КК Латвії та Естонії, де крадіжка визначена як таємне або відкрите вилучення чужого рухомого майна, отже, є винятком грабіж як один зі способів розкрадання майна.

2. Питання, пов'язані з формулюванням та вживанням термінів.

Проблемними ми називаємо питання співвідношення понять «викрадення» та «розкрадання», питання вживання в юридичних конструкціях складах злочинів понять «викрадення», «заволодіння» тощо. До дискусійних ми зачисляємо і саме поняття власність, але досліджуємо його в межах питань першого блоку через визначення об'єкта злочинів.

У диспозиції деяких кримінально-правових норм законодавець прямо вживає термін «викрадення», зокрема, у ст. 146, ч. 5, 6, 7 ст. 158, ст.ст. 185, 186, 188-1, 262, ч. 1 ст. 266, 308, 312, 313, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 346, ст.ст. 357, 410, 432, 444 КК.

Під викраденням у науці кримінального розуміють умисне протиправне заволодіння, шляхом фізичного вилучення, предметами матеріального світу, яким властивий рухомий стан, з будь-яких спонукань усупереч або поза волею потерпілої сторони [8]. Якщо керуватися цим визначенням, де поняття «викрадення» розкривається через поняття «заволодіння», можна зробити висновок про те, що ці поняття є сумісними. Отже, можна уточнити поняття викрадення як умисну дію, що полягає у протиправному заволодінні чужим рухомим майном з корисливих мотивів. Від розкрадання викрадення відрізняється відсутністю дії з обернення. До поняття обернення логічно було включати і шахрайство і привласнення та інші форми розкрадання, які не є викраденням. У чинному КК України законодавець у диспо-

зиції кримінально-правової норми та у назві ст.ст. 308, 313, 262, 357, 410 вживає терміни «викрадення, привласнення, вимагання», тим самим визначаючи, що привласнення та вимагання є самостійними формами заволодіння.

У тексті п'ятнадцяти статей КК України вживають термін «заволодіння»: ст.ст. 187, 190, 191, 239-1, 239-2, 262, 289, 297, 308, 312, 313, 320, 357, 393, 410.

Термін «розкрадання» не вживається у чинному КК України.

У Главі 6 «Злочини проти власності» КК Казахстану вперше подано визначення поняття розкрадання (примітка 1 до ст. 175 КК). Під розкраданням розуміють вчинене з корисною метою протиправне безоплатне вилучення і (або) повернення чужого майна на користь винного чи інших осіб, яке завдало шкоду власникові або іншому володільцю цього майна.

У Кримінальному кодексі Туркменістану Злочини проти власності знаходяться у главі 26, яка міститься в Розділі XI «Злочини у сфері економіки». Поняття крадіжки є традиційним – таємне розкрадання чужого майна.

Поняття розкрадання подано у примітці до ст. 227 КК Туркменістану. Під розкраданням розуміють протиправне, безоплатне вилучення і (або) повернення чужого майна на користь винного чи інших осіб, вчинене з корисною метою, що завдало шкоди власникові або іншому володільцю цього майна.

У примітці 1 до ст. 158 КК РФ запропоновано поняття розкрадання. Розкрадання – вчинене з корисною метою протиправне безоплатне вилучення і (або) повернення чужого майна на користь винного чи інших осіб, яке завдало шкоди власнику або іншому володільцю цього майна. Російські дослідники пропонують вилучити із тексту КК РФ поняття розкрадання. Так, С. О. Єлісеєв зазначає, що у тексті КК РФ «розкрадання» є зайвою законодавчою конструкцією, похідною за своїм походженням, такою, що ускладнює, в кінцевому підсумку, як самі кримінально-правові норми, так і процес їх застосування. Тому необхідно відмовитися від його застосування в гл. 21 КК РФ [8]. Кримінальна відповідальність за злочини проти власності передбачена Розділом VI «Злочини проти власності». У ст.ст. 185–198 КК України передбачена відповідальність за вчинення злочинів проти власності різного виду. Серед цієї системи злочинів окремо можна виділити цілу групу злочинів, які вчиняються умисно шляхом протиправного повернення винною особою чужого майна на свою користь чи на користь іншої особи. Мета і мотив таких злочинів корисливі. Різниця між цими злочинами зазвичай зумовлена різним способом вчинення певного злочину.

У теорії кримінального права до моменту прийняття КК України 2001 р. не виникало сумнівів, що ця група злочинів має назву розкрадання. Оскільки сам законодавець офіційно закріпив цей термін на рівні ст. 86² КК 1960 р. До того ж у Примітці до ст. 81 КК УРСР було зазначено: «Розкрадання державного чи суспільного майна шляхом крадіжки, грабежу, шахрайства, привласнення чи розтрати або зловживання службовим становищем, а також розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин...» [9].

Однак у нині чинному КК цей термін відсутній. Законодавець вживає такі терміни як «викрадення» і «заволодіння».

На наш погляд, беззаперечним є залишення такого родового поняття, як розкрадання, оскільки змістовне навантаження такого поняття є дуже вагомим. Через розуміння родового поняття «розкрадання» відбувається розуміння ознак конкретно вчиненого діяння, як у філософському контексті від загального до конкретного. У теорії кримінального права визначали вісім форм розкрадань: крадіжка, грабїж, шахрайство, привласнення, розтрата, розкрадання шляхом

зловживання посадовою особою своїм посадовим становищем, розбій, вимагання [10, с. 297].

Російські вчені виділяють такі форми розкрадання: крадіжка, шахрайство, привласнення, розтрата, грабїж, розбїй [11, с. 125].

Вимагання не виділяється багатьма вченими як окрема форма розкрадання. При цьому враховується специфіка об'єктивної сторони цього складу злочину. Відповідно до ст. 189 КК України вимагання є вимогою чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру, з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною чи розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці.

На підставі загального поняття розкрадання доходимо висновку, що воно здійснюється з корисливою метою. Користь, як мета розкрадання, будучи обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цієї форми розкрадання, передбачає, що винний прагне отримати матеріальну вигоду, збагатитися за чужий рахунок, наживитися.

Матеріальна вигода отримується або безпосередньо шляхом незаконного володіння, користування або розпорядження викраденим, або суб'єкт злочину часто одержує матеріальне задоволення від передачі чужої власності третім особам, привласнюючи еквівалент іншими речами або грошима, або набуваючи від них вигоди іншого матеріального характеру (просування по службі після передачі викраденого начальника припускає збільшення зарплати, премій та ін.). Аналізуючи цю ознаку розкрадання, деякі автори робили висновок, що за відсутності корисливого мотиву як ведучого, що визначає вольовий акт і зміст наміру винного в привласненні або розтраті, змінюється соціальна суть скоєного і виключається кваліфікація злочину як розкрадання.

Ще однією ознакою розкрадання є протиправність вилучення чужого майна.

Протиправність дій винного як ознака розкрадання означає, що воно здійснюється одним із зазначених у законі способів і неодмінно відносно майна, на яке той не має ніяких законних прав. Під протиправністю також розуміють заволодіння майном усупереч волі власника, не відповідно до неї.

Так, протиправність полягає в тому, що винний без згоди власника, несанкціоновано користується правами, що входять у зміст права власності, – володіння, користування, розпорядження, і така поведінка розцінюється кримінальним законом як злочин. Володіння як конструктивна частина права власності полягає у тому, що власник фактично володіє річчю, що належить йому. Фактичне володіння є розповсюдженням влади, контролю над власністю, її утриманням «у власних руках». Право користування полягає в тому, що власник використовує майно, що належить йому, на свій розсуд, тобто витягує з нього корисні властивості на благо собі чи іншим особам. Право розпорядження охоплює право вирішувати юридичну долю речі – дарувати, продавати, міняти, знищувати та ін.

Так, розкрадання як протиправне вилучення чужого майна полягає в тому, що суб'єкт злочину без згоди власника відносно чужого майна привласнює правомочність володіння, користування і розпорядження або в повному обсязі, або в частині. Тобто винний у низці випадків може володіти деякими правомочностями, переданими йому власником на законній підставі. Розкрадання виражатиметься у протиправному привласненні частини правомочностей власника, що залишилися.

Законом регулюються випадки, коли власник передає іншій особі всі повноваження, що входять в зміст права власності, але юридично все одно залишається власником.

На наш погляд, включення до текстів нормативно-правових актів теоретичних понять лише перевантажує їх зміст, тому поняття «розкрадання» не потребує включення до КК України, але використовується в теорії кримінального права.

3. Питання законодавчої побудови деяких юридичних конструкцій складів злочинів проти власності.

Наприклад, відсутність у ч. 2 ст. 189 КК України такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення вимагання із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, наявність звуженого кола потерпілих від цього злочину.

4. Питання кваліфікації злочинів проти власності.

Цей блок проблемних питань пов'язаний із попереднім, оскільки практично недосконалою юридичною конструкцією складу злочину частіше і зумовлює проблеми при кваліфікації.

Отже, кримінально-правові норми, якими передбачено кримінальну відповідальність за злочини проти власності, потребують детального аналізу та приведення у відповідність до реальних сучасних економічних відносин. Вже не достатньо обмежитися матеріальним розумінням предмета посягання злочинів проти власності. За основу розуміння предмета посягання доцільно взяти економічну вартість та ціну, можливість бути об'єктом економічного обігу.

Список використаної літератури

1. Локк Д. Два трактата о правлении / Д. Локк // Антология мировой политической мысли. – С. 361, 365.
2. Фріс П. Л. До розуміння змісту політики у сфері боротьби зі злочинністю та основних напрямів кримінально-правової політики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/5-1-0-37>
3. Бочкарев С. А. Уголовно-правовая охрана собственности: теоретико-инструментальный анализ: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук / С. А. Бочкарев. – М., 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hse.ru/data/2010/11/25/120205>
4. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник (Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.) / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – 656 с.
5. Шульга А. В. Объект и предмет преступлений, посягающих на собственность в условиях рыночных отношений и информационного общества. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://famous-scientists.ru/list/935>
6. Кундеус В. Г. Об'єктивні ознаки викрадення майна у злочинах проти власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhn ; Кримінально-правова характеристика викрадення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В. Г. Кундеус ; Нац. ун-тет внутр. спр. – Х., 2004. – 19 с.
7. Гюльалиева Р. А. Общая характеристика Особенной части Уголовного кодекса Азербайджанской Республики / Р. А. Гюльалиева // Новое уголовное законодательство стран СНГ и Балтии. Сборник научных статей под редакцией профессора, заслуженного деятеля науки РФ, академика МАН ВШ и РАЕН Л. Л. Кругликова и профессора, заслуженного деятеля науки РФ, лауреата Государственной премии СССР Н. Ф. Кузнецовой. – М. : ЛексЭст, 2002. – С. 7–31.
8. Елисеев С. А. Преступления против собственности по уголовному законодательству России (историко-теоретическое исследование) : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. юрид. наук. – Томск, 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/otvetstvinnost-za-prestupleniya-protiv-sobstvennosti>

9. Ведомости Верховного Совета УССР. – 1961. – № 28. – Ст. 342.
10. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник для студентів юрид. вузів і фак. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін. ; за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 896 с.
11. Уголовное право Российской Федерации : в 2 т. – Т. 2. Общая часть : учебник / под ред. проф. Л.В. Иногамовой-Хегай. – М. : ИНФРА М., 2002. – 384 с.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОХРАНЫ СОБСТВЕННОСТИ

А. Соловйова

*Государственная миграционная служба Украины
ул. Академика Богомольца, 10, 01601 г. Киев, Украина*

В статье проанализированы проблемные вопросы уголовно-правовой охраны собственности. Предложены пути решения отдельных вопросов.

Ключевые слова: преступления против собственности, кража, разбой, грабеж, вымогание, уголовная ответственность.

SOME ISSUES OF CRIMINAL-LEGAL PROTECTION OF PROPERTY

A. Solovyova

*State Migration Service of Ukraine
Bogomoltsya Str., 10, UA – 01601 Kyiv, Ukraine*

The article addresses the analysis of issues of criminal-legal protection of property. The ways of some issues solution are proposed.

Key words: crimes against property, theft, assault, robbery, extortion, criminal liability.

*Стаття: надійшла до редакції 16.04.2013
прийнята до друку 29.04.2013*